

Ганна Діхтярук

Волинський національний університет
ім. Лесі Українки
ORCID: 0000-0001-6488-1706

Світлана Сухарева

Волинський національний університет
ім. Лесі Українки
ORCID: 0000-0001-5039-582X

**Польська термінологія на позначення радянського
тоталітарного режиму: волинський текст
(на матеріалах рубрики „Ocaleni od zapomnienia”
двомовного видання „Волинський монітор”)**

У художній літературі та публіцистиці українсько-польського пограниччя важливу роль відіграють ті майстри слова, які за родом своєї діяльності є новаторами. Утім, деякі особистості не запроваджують нових мотивів у літературі, однак залишаються у ній назавжди, тому що знають, як уміло розповісти про історію свого народу, землі, на якій вони народилися та вирости, її людей. З огляду на це, власне історія стає відкриттям, незвичним розумінням індивідів та їхньої винахідливості.

Такою, для прикладу, є творчість Уласа Самчука – письменника, журналіста, публіциста та редактора, яка припадала на період панування радянської влади, а, отже, свого часу була приречена на тернистий шлях та заборону. Згадуючи про доробок цього митця, виходимо із вступної тези нашого дослідження про те, що термінологія на позначення радянського тоталітарного режиму виникла досить давно і в пу-

бліцистичній діяльності наших сучасників уповні дочекалася продовження свого розвитку, як бачимо це на прикладі двомовного видання „Волинський монітор”, зокрема його багаторічної рубрики „Ocaleni od zapomnienia” („Повернуті із забуття”), яка додатково зібрана у вигляді кількох книжкових видань¹.

Сучасна публікація „самчуківської” журналістики несвідомо підлила олії у вогонь перекладацької та загалом мистецької дилеми між традицією та новаторством. Потрібно пригадати, що ці тексти в радянський період цензурували по-особливому. Оскільки з основних публікацій 1941–1943 рр. було вилучено окремі фрази і, що ще важливіше, надто гострі для редакторів уривки, це ставило під сумнів цінність тієї чи іншої статті. Роман Олійник-Рахманний вважає, що саме такий переступ і досі чинять видавці, подаючи анотації чи виправлення, наприклад, у публікаціях *Шевченко, Так було – так буде* Уласа Самчука – чи то у волинській версії 90-х, чи то у новішій версії у „Смолоскипі”. Це дає підстави підозрювати, що праці багатьох публіцистів радянського періоду у цензурованій версії і справді прорадянські та їх просто не можна читати без упередження.

Чи справді так? Візьмемо, наприклад, один із найгостріших дописів Самчука, його редакційну статтю радянського періоду *Адольф Гітлер*, опубліковану 14 вересня 1941 року в професійній газеті, яку редагували письменники „Волині”. Принагідно зауважуємо, що його слова та оцінки стримані, часом неоднозначні². У дописі поєднано кілька тем: автор коротко викладає біографію нацистського лідера, пов’язуючи її з післяверсальською історією Німеччини та відродженням країни в 1930-х роках. Самчук подає українським читачам багато маловідомої інформації, але при цьому не впадає в пафос і патетику. Прочитуємо один із уривків про війну з Радянським Союзом:

У цей час на далекому фронті в Східній Європі точиться велика боротьба. Її головне завдання – знищити і знешкодити комунізм і євреїв на Сході... Ця боротьба ведеться з великими жертвами, але вона завершиться так

¹ Т. Самсонюк, *Полонені вересня 1939-го*, 2-ге вид., випр. і доповн., Луцьк 2018; Т. Самсонюк, *Союз збройної боротьби – 1 у Рівному. 1939–1941*, Луцьк 2022.

² Р. Олійник-Рахманний, *Літературно-ідеологічні напрямки в Західній Україні (1919–1939 роки)*, Київ 1999, с. 17–21.

само гладко, як і будь-яка інша бойова місія армії Адольфа Гітлера. Ця боротьба також стосується долі та майбутнього нашого українського народу”³.

Загалом такі речі слід читати, розкодовуючи езопову мову, яка їм притаманна. Зрештою, це написано з урахуванням цензури, а авторові вдається сказати між рядків, щось натякнути чи просто залишити багатозначні недомовленості в тексті.

Цікавими є й інші його оцінки – нейтральні, націоналістичні чи відверто антирадянські – не лише показові для світогляду автора, а й значною мірою співзвучні твердженням сучасних істориків. При цьому варто пригадати, що Улас Самчук не був професійним журналістом і пропагандистом, відтак трактував публіцистику як обов’язкову й тимчасову роботу, яка дає досвід для майбутніх літературних проєктів⁴.

Саме його самооцінка спонукає до роздумів про внутрішні та зовнішні функції, які письменники та журналісти мають виконувати в суспільстві, особливо в умовах тоталітарного суспільства, де можливість компромісу поза межами екстремізму майже нульова. Тож у формуванні необхідної термінології доби важливе не стільки авторство конкретної особи, скільки авторство історичної епохи – усі неминучі суперечки⁵.

Чимало слів набуло нового значення та на постійно увійшло до вжитку простого пересічного українця радянського періоду. Наприклад, у таких газетах як „Стахановець шкіряник”, „Сталінець”, „Сталінський шлях” та багатьох інших публікаціях багатотиражної преси можна простежити нестабільний розвиток української історії в умовах радянського тоталітаризму, а паралельно з цим і проаналізувати чисельність тогочасної лексики.

Варто зазначити, що лексика радянської доби стрімко поширювалася не лише на теренах України, а й за її межами. У різних публіцистичних статтях Латвії, Литви, Естонії, Польщі та багатьох інших країн можна простежити появу нової термінології на позначення радянського тоталітарного режиму.

³ Г. Дем’янчук, „Далекий світ” – рідний світ, „Рівне” 1993, № 43(163), 23 жовтня, с. 11.

⁴ Там само, с. 13.

⁵ Р. Олійник-Рахманний, *Літературно-ідеологічні напрямки...*, с. 52.

Доходимо висновку, що при зіставленні давнього та сучасного шарів лексики на позначення радянського тоталітарного режиму, її новітні форми вирізняються прозорістю значень, розкодованістю мови, відсутністю суспільно-політичної цензури, проте значною мірою ґрунтуються на традиційно усталених лексемах, які здебільшого мають термінологічний характер.

У цій публікації зосереджено увагу на дослідженні власне польської термінології на позначення радянського тоталітарного режиму. Розвідку здійснено на основі двотижневика „Волинський монітор” („Monitor Wołyński”), зокрема його рубрики „Повернуті із забуття” („Ocaleni od zapomnienia”), оскільки саме в ній простежуються усі процеси втілення радянського тоталітаризму на Волині на практиці.

Газета в друкованій та електронній версіях займається діяльністю, яка спрянована на інтеграцію двох націй – українців та поляків. У ній представлені різні рубрики, які діють на постійній основі: „Родинні історії”, „Повернуті із забуття”, „Польські фразеологізми” та „АВС польської культури”.

„Волинський монітор” від самого початку дуже серйозно ставиться до історичних тем, і в останні роки опублікував багато статей, присвячених, зокрема, одній із найтрагічніших сторінок історії Польщі. На редакційну пошту двотижневика приходили і продовжують приходити листи з підтвердженням того, що матеріал про минуле користується значною популярністю у читацькому середовищі.

У листопаді 2014 року до редакції зателефонувала Тетяна Самсонок, головний спеціаліст відділу документообігу та використання інформації Рівненського національного архіву (ДАРО), майбутня авторка численних дописів про наслідки радянської репресивної системи на Волині. Наталія Денисюк, заступник головного редактора “Волинського монітора” в одній із рецензій праць Тетяни Самсонок пропонує звернути увагу на її біографічні дані як передумову виникнення рубрики:

Тетяна Самсонок – кандидат історичних наук, головний спеціаліст відділу використання інформації документів Державного архіву Рівненської області. Вже багато років вона досліджує долі репресованих українців, чехів, євреїв та представників інших національностей. Особливу увагу вона, як науковець, присвятила радянським репресіям проти поляків,

наслідком чого став захист дисертації на тему *Поляки Рівненщини в умовах становлення радянського тоталітарного режиму (1939–1941 рр.)*⁶.

У ході наукової роботи вона вела понад 1000 слідчих справ НКВД щодо репресованих радянською владою громадян Другої Речі Посполитої у 1939–1941 роках. Дослідниця запропонувала створити у „Волинському моніторі” рубрику „Повернуті із забуття” для публікації біографічних статей про поляків, які пережили пекло радянських катівень. Авторка написала ці тексти, спираючись на документи радянських карально-репресивних органів, що нині зберігаються у ДАРО та Архіві управління Служби безпеки України у Рівненській області. Передаючи матеріали для розміщення їх у „Волинському моніторі”, Тетяна Самсонюк сказала: „Немає пам’яті про поляків або українців, є пам’ять про людей”. Вона сподівалася, що інформація про репресованих осіб та трагічні сторінки їхнього життя допоможе близьким дізнатися більше про їхні долі або, можливо, відшукати когось із рідних.

Невтомні зусилля Тетяни Самсонюк стали доказом того, що представлення історій, які зберігаються в архівах, приносить плоди. „Це неймовірно, що люди можуть знайти хоча б щось із, здавалося б, безповоротної втрати”, – написала редакторам „Волинського монітора” Данута Вельгош із Перемишля. До редакції часто надходять подібні листи від родичів і друзів тих репресованих поляків, долю яких було описано у газеті та першому виданні книги „Полонені вересня 1939-го”. З огляду на це виникла ідея представити читачам оновлену версію книги. У ній, окрім відомостей з архівних джерел, які колись мали гриф „таємно”, додано інформацію, отриману від читачів⁷. Відтак можна ствердити, що найбільшою цінністю рубрики є те, що завдяки ній, люди знаходять інформацію про своїх рідних.

Оскільки газета є двомовною, величезна робота приділяється якісному перекладу. Тлумачення історичних матеріалів є надзвичайно

⁶ Н. Денисюк, *Рецензія на науково-популярне видання Самсонюк Тетяни Миколаївни “Полонені вересня 1939-го”*, в: *Україна та Польща: минуле, сьогодення, перспективи*, <https://ukrpolnauka.wordpress.com/2018/11/12/рецензія-на-науково-популярне-видання> [дата доступу: 12.11.2022].

⁷ Т. Самсонюк, *Полонені вересня 1939-го*, с. 7.

складним і клопітким процесом, що викликав найбільше зацікавлення у процесі дослідження.

Під час роботи було проаналізовано три типові статті рубрики „Повернуті із забуття”. Усі матеріали для майбутньої публікації авторка, Тетяна Самсонюк, шукала в різних архівах. Тогочасні документи були написані російською або малограмотною українською мовою, тому труднощі полягали у відтворенні достовірної інформації. У свою чергу перекладач мав справу з трьома мовами, оскільки робив переклад польською. Хоча в реальності проводилась робота ще з німецькою та італійською мовами. При перекладі здійснювалася також історична розвідка, яка потребувала верифікації фактів та постійного припущення інформації.

Статті рубрики „Повернуті із забуття” структуровані. Заголовок написаний за однаковою схемою: „Повернуті із забуття: ім'я та прізвище героя”. Дописи мають чітко вироблену схему: виділену погрубленим шрифтом коротку анотацію, яка в електронній версії дає сигнальні відомості про статті (лід), викладені в хронологічному порядку біографічні відомості про героя есе, детальний опис репресивних дій представників радянської влади, опис процесу суду та винесення вироку, інформацію про перебування в таборах праці чи інші наслідки діяльності репресивної системи, коротке повідомлення про реабілітаційний процес і подальшу долю головного героя допису та членів його родини. Кожна стаття закінчується відомостями про автора та інформацією про матеріали рубрики. Схематичний виклад документальних подій вимагає усталених схемою термінів, які б у всіх циклах рубрики були ідентичними чи принаймні синонімічними.

Загалом процес перекладу складається з двох етапів, які швидко йдуть один за одним, що означає автоматизацію. Два етапи: аналіз-сприйняття інформації та синтез-трансляція. Під час аналізу кожна тема перекладу переглядається та визначається з точки зору використання попередніх семантичних одиниць.

Синтез полягає у відборі лексичних і граматичних одиниць з мови для перекладу в найкоротші терміни. Оскільки мовні символи, що виражають поняття в спеціалізованих галузях науки, є важливою частиною текстів, через їхню багатозначність і відсутність відповідних термінів виникає одна з головних труднощів їх перекладу. Переклад термінології

вимагає знання сфер, пов'язаних з перекладом, розуміння значення польських термінів і знання термінів рідною мовою⁸.

Є низка умов, яких повинен дотримуватися перекладач для того, щоб повноцінно виконати свою роботу з перекладом історичних термінів. Першою умовою є реальне та адекватне усвідомлення суспільно-політичних реалій історичної доби. Під час перекладу таких публікацій перекладач має виокремити способи, які можуть допомогти повною мірою відтворити досліджувані події. Проблемою є те, що існує чимало факторів, які мають вплив на прийняття рішення: мовні та позамовні фактори (семантичні та граматичні особливості, сфери вживання, особистість перекладача і мета перекладу).

Ще однією проблемою є те, що варто правильно розмістити пріоритети: або повністю відтворювати специфічні особливості доби, або ж сконцентруватися на загальному змісті.

Варто звернути увагу на те, що термінологія суспільно-політичних публікацій дуже специфічна і вимагає детального аналізу перед перекладом.

Термінологія радянського періоду є лексичною одиницею, за допомогою якої схарактеризовано об'єкти, предмети, явища, адміністративно-територіальний устрій тієї чи іншої країни, її населені пункти та їхні частини, органи та носії влади, політичні та громадські організації, блоки, рухи, події, політичних та громадських діячів визначеного історичного періоду. Такі лексичні елементи є типовими лише для мовної скарбниці країн-союзниць.

Серед типових способів перекладу такої лексики польською мовою зосереджено увагу на транскодуванні та транслітерації. Третій спосіб – калькування, але ним можна послуговуватися лише за умов наявності відповідника у мові перекладу. Також використовувати такі відповідники у публіцистичних працях можливо, якщо адресат повністю усвідомлює сутність відповідного поняття.

Українсько-польські перекладачі користуються також описовим та комбінованим методами. Останній метод можна використовувати лише в тому разі, якщо описовий переклад подано із транскодованим

⁸ І. Корунець, *Теорія і практика перекладу (аспектний переклад)*, Вінниця 2001, с. 4-7.

варіантом у дужках. Цим способом послуговуються у випадку, коли адресату не зрозумілий транскодований варіант⁹.

Через особливості польської вимови переклад з української мови може мати серйозні проблеми. У польській мові наголос завжди падає на передостанній склад. Кваліфікований переклад польською майже неможливий, якщо перекладач не володіє лексичними та граматичними основами як оригінальної мови, так і мови перекладу. Ця особливість значною мірою створює проблеми перекладу.

Дуже важливо враховувати граматичні особливості української та польської мов – польські топоніми та їхні відмінкові форми. Водночас локальні назви створюють певні труднощі під час перекладу з огляду на те, що деякі назви давніх польських повітів, воєводств, міст та сіл залишилися у минулому, тому важливі тут не тільки правила застосування польського правопису, а й збережена в архівальних джерелах традиційна форма топонімів на позначення волинських чи власне польських географічних об'єктів.

Як і з будь-якою іншою мовою, створюючи варіант польського тексту, необхідно пам'ятати, що основним завданням є передача змісту, а не дослівний переклад тексту. Важливо знайти семантичний відповідник у мові перекладу, а не підбирати слова зі словника.

Українська та польська мови належать до слов'янської групи мов. Незважаючи на те, що перша належить до східнослов'янських, а друга – до західнослов'янських, вони мають багато спільного, особливо в лексиці та синтаксисі. На перший погляд, їх відмінність полягає лише в алфавітній системі письма¹⁰. Звукова подібність значною мірою є першопричиною перекладацької недбалості та неретельності у пошуках мовних відповідників. Зокрема, варто звернути увагу на переклад таких слів, як: *органи, енкаведист, агентурна справа, свідчення* тощо.

Основним способом перекладу термінів є переклад за допомогою лексичних еквівалентів – постійної лексичної відповідності, яка точно відповідає значенню слова.

⁹ І. Бик, *Теорія та практика перекладу*, Львів 2008, с. 3–5.

¹⁰ Й. Багмут, *Проблеми перекладу суспільно-політичної літератури українською мовою*, Київ 1968, с. 15.

Вартий уваги той факт, що редакція практикує спільне обговорення і створення перекладачами та коректорами рубрики „Повернуті із забуття” єдиної системи термінів, яка б була вказівником для наступних дописів одного циклу. Ця система постійно поновлюється та розширюється. Нижче представлена зіставна таблиця найцікавіших термінів, абrevіатур та виразів, використаних на позначення радянського тоталітарного режиму в розглянутих статтях, на які хотілося б звернути увагу у процесі дослідження.

<i>Український відповідник</i>	<i>Польський відповідник</i>
Працівники НКВС	Funkcjonariusze NKWD
Підпільна організація	Organizacja podziemna
Рівненське обласне управління НКВС	Rówieński Obwódow Zarządu NKWD
Оперативно-слідча група НКВС СРСР	Operacyjna grupa śledcza NKWD ZSRR
Головне управління державної безпеки (ГУДБ)	Główny Zarząd Bezpieczeństwa Państwowego (GUGB)
Нарком	Komisarz ludowy
Архівно-слідча справа	Sprawa operacyjno-śledcza
Агентурні справи	Rozpoznanie osobowe
Слідство	Śledztwo
Арешт	Aresztowanie
СРСР	ZSRR
Вироком... засуджено до	Według postanowienia... skazano na
Західна Україна	Zachodnia Ukraina, Kresy
Більшовицький режим	Reżim bolszewicki
Лави підпільників	Szeregi podziemia
Відомості	Informacje

<i>Український відповідник</i>	<i>Польський відповідник</i>
Особливий відділ НКВС 5-ї армії	Specjalny oddział NKWD Piątej Armii
Київський особливий військовий округ	Kijowski Specjalny Okręg Wojskowy
Союз збройної боротьби (СЗБ)	Związek Walki Zbrojnej (ZWZ)
Радянські карально-репресивні органи	Sowiecki aparat represji
Німецько-польська війна	Wojna niemiecko-polska
Радянська Феміда	Sowieccy sędziowie
Касаційна скарга	Kasacja
Закон	Ustawa
Судова колегія з кримінальних справ Верховного суду СРСР	Kolegium Sądowe ds. Kryminalnych Sądu Najwyższego ZSRR
Статтями 54–2, 54–11 КК УРСР	W artykułach 54–2, 54–11 KK USSR
Рядові жандармські війська	Szeregowy żandarmerii
Червона армія	Armia Czerwona
Союз колишніх добровольців польської армії	Związek Byłych Ochotników Armii Polskiej
Союз військових осадників	Związek Osadników Wojskowych
Табір національної єдності	Obóz Zjednoczenia Narodowego
Енкаведист	Przedstawiciele NKWD
Вербувати	Werbować
Курцвайль	Kurzweil
Ізабела	Izabela
Зентара	Ziętara
Бляйке	Blaike
Крюгер	Krüger

Необхідно звернути увагу на те, що термінологія суспільно-політичних публікацій дуже специфічна і вимагає детального аналізу перед перекладом. Він полягає у ретельному дослідженні різних джерел, пошуку слововживання, оскільки існують певні напрацювання та подекуди власні припущення. Зазвичай терміни необхідно писати так, як вони ввійшли у вжиток польських дослідників. Проте насамперед потрібно володіти інструментами для верифікації інформації та посилатися на достовірні джерела.

Без перебільшення багато клопоту створює переклад прізвищ та – зрідка – імен. Проаналізовано наступні – *Бляйке*, *Курцвайль*, *Зентара*, *Крюгер*, *Ізабела*. Власне при перекладі прізвищ відбувається робота з декількома мовами. До прикладу, у прізвищі *Крюгер* – *Krüger* збережена літера німецького алфавіту [ü], яка притаманна лише цій мові. Те саме в цьому випадку – *Kurzweil*, де необхідно зберегти німецьку вимову. Кирилиця в українському алфавіті є однією з першочергових проблем поляків, оскільки вони послуговуються латиницею. Але варто звернути увагу на звуки, а не на літери. Переважна більшість звуків обох алфавітних систем тотожна, лише деякі з них потребують додаткових зусиль для того, щоб правильно їх вимовити. Власне цей нюанс можна помітити у прізвищі *Бляйке* – *Blaïke*. А от у прикладі *Зентара* – *Ziętara* вже інша ситуація, оскільки на письмі використано графічний знак притаманний польській мовній системі. Те саме відбувається у процесі перекладу імен. Беручи до уваги той факт, що опрацьовуються матеріали написані різними мовами, зокрема російською, відбувається плутанина з написанням імен, тому що трапляються відмінності в основних документах. Задля правильного написання імен та прізвищ необхідно шукати інформацію у фондах, списках поселенців, списках депортованих у Сибір, урядових довоєнних документах, метричних книгах, населених пунктах та в архівах.

Мовні фонди української та багатьох інших мов активно поповнюються в міру розвитку світу. Це також стосується структури простих (одне слово) і складних (два і більше слів) назв організацій та установ. Останні мають характер скорочення або аббревіатури. Серед цих нововведень – низка аббревіатур, які документують нові або оновлені реалії суспільно-політичного життя (це назви нових політичних партій, політичних альянсів, громадських організацій, об'єднань тощо). Особливістю аббревіатури як форми словотвору є те, що вона призначена

для створення синонімічних номінацій, які є коротшими порівняно з вихідною структурою (словосполученням або реченням). Найпоширенішими польськими абрєвіатурами на позначення радянського режиму є *ZSRR*, *USRR*, *NKWD*, *GUGB* та інші.

Найбільшу складність викликає переклад назв установ та організацій. Це тому, що немає єдиного довідника, в якому представлені способи перекладу назв. Однак правила доброго тону для перекладачів вимагають докладного перекладу назв установ і організацій. Вибір конкретного способу перекладу залежить від конкретного перекладача. Як показує практика, назви документів, збройних формувань, офіційні назви органів та установ перекладаються так, як вони давно стали використовуватися польськими істориками. Існують різні способи перекладу власних назв: транслітерація, транскрипція, транспозиція, калькування¹¹.

Під час опрацювання текстів слід дотримуватися уніфікації. Для того корисно занотувати вірне написання вищезгаданих назв і відтворювати його під час наступних перекладів. У цій розвідці було виявлено та проаналізовано такі назви, почерпнуті зі статей: „Ponadto w czasie aresztu, który odbył się 31 marca 1940 r., funkcjonariusze *specjalnego oddziału NKWD Piątej Armii* (*Особливий відділ НКВС 5-ї армії*) znaleźli u niej dzienniczek...”, „*Kijowski Specjalny Okręg Wojskowy* (*Київський особливий військовий округ*) dnia 12 grudnia 1940 roku skazał ją na karę śmierci”¹², „w polskiej powstańczej organizacji antysowieckiej *Związek Walki Zbrojnej* (*Союз збройної боротьби*)...”, „Mimo kasacji wniesionej przez adwokata P. Ferapontowa do *Kolegium Sądowego ds. Kryminalnych Sądu Najwyższego ZSRR* (*Судова колегія з кримінальних справ Верховного суду СРСР*)...”¹³, „... do *Rówieńskiego Obwodowego Zarządu NKWD* (*Рівненське обласне управління НКВС*) 22 marca 1940 r...”, „... czterej śledczy jednostki śledczej *Głównego Zarządu Bezpieczeństwa Państwowego* (*ros. GUGB*) (*Головне управління державної безпеки (ГУДБ)*)”¹⁴.

¹¹ А. Коваленко, *Загальний курс науково-технічного перекладу*, Київ 2002, с. 280.

¹² Т. Samsoniuk, *Ocaleni od zapomnienia: Stefania Kurzweil*, „Monitor Wołyński”, <https://monitorwozynski.com/pl/news/850-13431> [дата доступу: 21.02.2022].

¹³ Т. Samsoniuk, *Ocaleni od zapomnienia: Izabela Peczkis*, „Monitor Wołyński”, <https://monitorwozynski.com/pl/news/1782-17916> [дата доступу: 13.02.2022].

¹⁴ Т. Samsoniuk, *Ocaleni od zapomnienia: Stanisław Ziętaara*, „Monitor Wołyński”, [online], <https://monitorwozynski.com/pl/news/1246-15532> [дата доступу: 16.02.2022].

Процес перекладу абревіатур створює певний ланцюг труднощів для перекладача. Щоб безпомилково передати певну абревіатуру в перекладі, спочатку потрібно визначити характер абревіатури, а потім обрати відповідний спосіб перекладу з наявного ряду варіантів, запропонованих дослідниками. Для цього необхідно визначити, які абревіатури існують, які способи перекладу використовуються для тих чи інших скорочень та звернути увагу на головні лексичні одиниці. Переклад відповідною повною формою слова чи словосполучення вживається без відповідного скорочення. У цьому випадку для перекладу необхідно визначити повну форму абревіатури мовою оригіналу. Якщо скорочення такого типу будуть присутні кілька разів в оригінальному тексті, перекладач може ввести відповідну абревіатуру в перекладі. Транскодування, транскрипція або транслітерація – це типові способи перекладу абревіатур.

Отже, у досліджуваних статтях перекладач здебільшого використовував повну форму абревіатури, наприклад: „...stworzył w powieście górwieńskim ośrodek *Związku Byłych Ochotników Armii Polskiej* (*Союз колишніх добровольців польської армії*)...”. Проте відомі власні назви, що ввійшли в ужиток доволі давно і мовою оригіналу пишуться абревіатурою – писав відповідно, до прикладу: „Do rąk funkcjonariuszy *NKWD* (*НКВС*) trafiło też 425 złotych...”¹⁵.

У процесі перекладу термінів польською мовою можуть виникнути певні труднощі, пов’язані з пошуком відповідників, необхідних для правильного перекладу. У цьому випадку одним із найпоширеніших прийомів перекладу є транскодування. Також доцільно використовувати транслітерацію та транскрипцію, оскільки значна частина термінології походить з латини та легко інтернаціоналізується. Одним із найпростіших способів перекладу термінів на лексичному рівні є транскодування – спосіб перекладу, коли звукова та графічна форма слів мови оригіналу передається через алфавіт мови перекладу, наприклад: *reżim bolszewicki* (*більшовицький режим*), *Armia Czerwona* (*Червона армія*).

У зіставленні з російською мовою у польській та українській лексиці на позначення тоталітарного режиму закріпилися два основні

¹⁵ T. Samsoniuk, *Ocaleni od zapomnienia: Jerzy Krüger*, „Monitor Wołyński”, <https://monitorwozynski.com/pl/news/2311-20129> [дата доступу: 21.02.2022].

терміни – радянський та совєцький (*radziecki* і *sowiecki*), які в межах рубрики „Ocaleni od zapomnienia” вживаються паралельно. Проте варто зазначити, що лексема *radziecki* має більш нейтральне і термінологічне походження, натомість слово *sowiecki* передає емоційне ставлення представників українського і польського народів до відтворюваних історичних подій, яке з засади було негативне. Ця синонімічність є прикладом усталеного підходу до перекладу волинських текстів, які відображають події радянської доби. Менш принциповий характер мають синонімічно вживані *Związek* і *Sojusz*, оскільки їх вживання залежить від польської мовної традиції і вимагає вивчення текстів періоду міжвоєнного двадцятиліття та II половини XX століття. Подібна функція під час перекладу на польську мову відведена термінам *przedstawiciele NKWD* і *funkcjonariusze NKWD*, *akta śledcze* і *sprawa śledcza*, *lochy sowieckie* і *więzienie radzieckie*, *postanowienie* і *decyzja* тощо.

У близькоспоріднених польській та українській мовах у великій кількості спостерігаються міжмовні омоніми. Для прикладу типове слово у досліджуваній публікації *areszt*, що перекладається як *aresztowanie*, а не *areszt*, як би хотілося. Оскільки це слово *areszt* існує у польській мові та має значення як *позбавлення волі, взяття під варту когось* або *приміщення для осіб, позбавлених волі*, а не те, про яке йшлося в опрацьованій статті. Так само слово *закон* перекладається *ustawa*, а не *zakon*, що означає *чернечий орден*.

Отже, у дослідженні проаналізовано термінологію на позначення радянського тоталітарного режиму у двомовному виданні „Волинський монітор”, визначено особливості перекладу суспільно-політичних публікацій та описано найпопулярніші труднощі, з якими стикається перекладач у процесі роботи. Попри обмежену нами кількість проаналізованих текстів, яких за десятиліття назбиралося вже чимало, вдалося виділити уніфіковану систему стійких словосполучень на позначення явищ радянського тоталітарного режиму, яких дотримуються автори та редактори „Волинського монітора”, зокрема рубрики „Ocaleni od zapomnienia”. На основі проведеного дослідження, запропоновано перекладачам такі рекомендації:

- створити таблицю, подібну до тієї, що у публікації. Вона допоможе дотримуватися уніфікації текстів. Виписати слова, що викликають сумніви, попри те, що вони можуть бути відомі;

- опрацювати історичні джерела, звіряти сучасні публікації з текстами попередніх епох;
- шукати вживання слів у мові та перевіряти зміст слів при сумнівах;
- писати власні назви так, як започаткували їх польські історики;
- стежити за міжмовними омонімами, що можуть призвести до непрофесійного перекладу;
- за потреби розшифровувати абрєвіатури;
- не упускати інформацію, оскільки при роботі з такими статтями кожна деталь важлива.

LITERATURA

- Багмут Й., *Проблеми перекладу суспільно-політичної літератури українською мовою*, Київ 1968.
- Бик І., *Теорія та практика перекладу*, Львів 2008.
- Дем'янчук Г., „Далекий світ” – рідний світ, „Рівне” 1993, № 43(163).
- Денисюк Н., *Рецензія на науково-популярне видання Самсонюк Тетяни Миколаївни “Полонені вересня 1939-го”, [в:] Україна та Польща: минуле, сьогодення, перспективи*, <https://ukrpolnauka.wordpress.com/2018/11/12/рецензія-на-науково-популярне-виданн> [дата доступу: 12.12.2021].
- Коваленко А., *Загальний курс науково-технічного перекладу*, Київ 2002.
- Корунець І., *Теорія і практика перекладу (аспектний переклад)*, Вінниця 2001.
- Олійник-Рахманний Р., *Літературно-ідеологічні напрямки в Західній Україні (1919–1939 роки)*, Київ 1999.
- Самсонюк Т., *Полонені вересня 1939-го*, 2-ге вид., випр. і доповн., Луцьк 2018.
- Самсонюк Т., *Союз збройної боротьби – 1 у Рівному. 1939–1941*, Луцьк 2022.
- Трофимчук С., *Розвиток революційної літератури в Західній Україні 1921–1939*, Київ 1957.
- Inwentarz archiwalny*, <https://inwentarz.ipn.gov.pl/slownik?znak=A> [дата доступу: 15.04.2022].
- Samsoniuk T., *Ocaleni od zapomnienia: Jerzy Krüger*, „Monitor Wołyński”, <https://monitorwolynski.com/pl/news/2311–20129> [дата доступу: 21.02.2022].
- Samsoniuk T., *Ocaleni od zapomnienia: Izabela Peczkis*, „Monitor Wołyński”, <https://monitorwolynski.com/pl/news/1782–17916> [дата доступу: 13.02.2022].

Samsoniuk T., *Ocaleni od zapomnienia: Stanisław Ziętara*, „Monitor Wołyński”, <https://monitorwolynski.com/pl/news/1246-15532> [дата доступу: 16.02.2022].

Samsoniuk T., *Ocaleni od zapomnienia: Stefania Kurzweil*, „Monitor Wołyński”, <https://monitorwolynski.com/pl/news/850-13431> [дата доступу: 21.02.2022].

Słownik języka polskiego PWN, <https://sjp.pwn.pl> [дата доступу: 12.05.2022].

Wielki słownik języka polskiego, <https://wsjp.pl> [дата доступу: 12.05.2022].

SUMMARY

POLISH TERMINOLOGY FOR THE SOVIET TOTALITARIAN REGIME:
THE VOLYN TEXT (BASED ON THE MATERIALS
OF THE “OCALENI OD ZAPOMNIENIA”,
A SECTION OF THE BILINGUAL NEWSPAPER *VOLYN MONITOR*)

The article highlights the problems and methods of translating the terminology used to denote the Soviet period and methods of its translation from Ukrainian to Polish. The work reveals the concept of the “Soviet totalitarian regime” and “terminology of the Soviet period”, analyses the presence of such vocabulary in the biweekly newspaper *Volyn Monitor* and presents the most popular difficulties faced by a linguist during translation. Various options for translating the researched terminology are proposed in view of the need to use synonymous vocabulary.

Keywords: Ukrainian-Polish translation, Soviet totalitarian regime, *Volyn Monitor*, terminology of the Soviet period, socio-political publication.